

Uno Cygnaeus nordiska impulser

De flesta bedömare anser att Cygnaeus under sin tid i Petersburg kom till insikt om att den kyrkliga undervisningen aldrig kunde leda till verklig folkbildning. Där skall han även ha bekantat sig med den pestalozzianska pedagogiken genom läsning av Diesterweg och Fröbel och blivit bekant med tyska skolmän och fått information om det reformarbete, som pågick i Tyskland. Allt detta är troligtvis riktigt. För att bredda synen på frågan om den finska folkskolans födelse kan vi kasta en blick på situationen i Finland i medlet av 1800- talet. Vi inser då, att man utöver pedagogiska frågor även måste beakta andra faktorer då det gäller Uno Cygnaeus framträdande. Emedan Pestalozzi hade så stort inflytande i hans tankevärld är det skäl att erinra om att Pestalozzis idéer hade spridit sig i hela Norden redan i början på 1800-talet.

Pestalozzis och Fröbels namn i Norden

På hundraårsdagen av Pestalozzis födelse 1846 ordnades i Stockholm en stor högtidlighet, där representanter för kungahuset, höga tjänstemän, vetenskapsmän, präster och lärare vid stadens läroverk var på plats. Högtidstalet trycktes och såldes till förmån för småbarnsskolorna i Stockholm. O. H. Gripenberg reste i början på 1800-talet till Mellaneuropa och besökte som första finländare bl.a. Salzmans institut i Schnepfental och Pestalozzis skola i Yverdon. Då han kom hem började han ge ut Finlands första pedagogiska tidskrift "Veckoblad för uppfostran. Via tidskriften spreds de pestalozzianska idéerna bland

pedagoger i Finland. Med stöd av Alexander I, som uppfostrats i Rousseaus anda, grundade han Finlands första högre realläroverk 1812 i Tavastehus. Undervisningen baserade sig på Pestalozzis pedagogiska tankar och metoder. Han planerade även att grunda ett seminarium i Sääksmäki. Det skulle arbeta i anslutning till en folkskola med 30 elever. Av lärarkandidaterna krävdes "omfattande och fria åsikter". På grund av samhällsläget hade vår första pestalozzians progressiva idéer ingen möjlighet till framgång. "Skolregleringskommissionen" ansåg idén vara en frukt av en överspänd hjärna och lades ad acta. Hade tiden varit mogen kunde Finland ha haft en normalskola ett halvt sekel före förordningen om seminariet i Jyväskylä. Mest känd blev han då han öppnade Finlands första fruntimmersskola i Helsingfors 1835. Hans tidskrift och annonserna om skolorna visar hans djupa kunskaper om Pestalozzis pedagogik. Även i fruntimmersskolan följde man Pestalozzis undervisningsprinciper. Det förvånar inte att Gripenbergs tidskrift ingick i U. Cygnaeus bibliotek och man frågar sig om Cygnaeus fick sina första impulser om folkskolan via honom (Broady B. 1992, 9, Cederlöf 1966, 73).

Borgå domkapitel förklarade i sin tur 1808 att den till svenska översatta boken "Elementarbücher", av Pestalozzi skulle anskaffas åt präster och lärare. Historieprofessorn J. H. Avellan tillämpade även pestalozzianska metoder i den "Avellanska privatskolan för gossar" i Helsingfors. Alla progressiva skolmän i hela det protestantiska Nordeuropa hänvisade till Pestalozzi då folkskolan i olika länder planerades och förverkligades. C. H. Alopaeus, föreståndare för den första av samhället upprätthållna folkskolan i vårt land, dövskolan i Åbo grundad 1860, hade bekantat sig med Pestalozzis och Frøbels principer och didaktik och omfattade dem helt. Det gällde överhuvudtaget de s.k. abnormpedagogerna. Ungefär samtidigt med Cygnaeus gjorde han omfattande studieresor i Norden och övriga Europa. Hans brev och skrifter visar att han

var väl insatt i skolförhållandena i Europa. Alopaeus var den ledande personen inom abnormundervisningen i Finland och hade mycket kontakt med Cygnaeus. Det verkar osannolikt att inte Cygnaeus både som präst och skolman känt till dessa föregångare och samtida i sitt hemland och även bekantat sig med deras skrifter före sin vistelse i Petersburg (Jossfolk 2002, 171).

I Pestalozzis pedagogik fanns ett nytt bildningsideal härlett från Rousseau - "den fria människans danande". Bildningsbegreppet, som diskuterades flitigt under 1700- och 1800-talen, fick därigenom en ny inriktning. Hos Pestalozzi omfattade det alla, medan Humboldt ansåg att det endast gällde dem med högre utbildning. Pestalozzi hade ett recept som fungerade för folkskolan. Det kunde även utnyttjas som verktyg i tidens nationalstatsideologi. Men det krävde en stor lärarkår, med en annan utbildning än i den lärda skolan. Även Fröbel härledde sin förskolepedagogik från Pestalozzis uppfattning om bildning. Fröbel var väl känd i Norden och har haft stort inflytande på svensk förskolepedagogik liksom Owen i England. Även U. Cygnaeus besökte Hamburg för att studera Kindergarten. Före honom hade bl.a. rektor Leinberg på olika håll i Tyskland och i Dresden bekantat sig med Frøbels undervisningsmetod. I början av året 1856 berättade även Helsingfors Tidningar om Fröbel och hans barnträdgårdar och uppfostringsmetoder (SOU 1997:21, 8-10)(Grue-Sörensen 1959, 60-70).

Ett nytt paradigm uppstår

Folkskolans födelseprocess skedde under ett omvälvande brytningsskede i Europas och vårt lands historia ur såväl ekonomisk, social, politisk, samhällelig som religiös synpunkt. Det var följden av mellaneuropeiska idéströmningar och impulser, som föddes i upplysningstidens och 1800- talets tankevärld. Ett nytt paradigm uppstod där pedagogiken spelade

en central roll och vars verkningar fortfarande är levande. Drivkrafterna var filantropismen, liberalismen, pietismen, den nationella rörelsen och industrialismen. Idéströmningarna understöddes i vårt eget land av den liberala tidningspressen. Den nya mentaliteten i Europa beredde jordmånen för att ersätta den kyrkliga undervisningen med en nationellt enhetlig, allmän, modersmålsbaserad folkbildning. Det är mot denna idébakgrund och tidens atmosfär med sitt kraftiga inslag av socialt patos med religiösa förtecken som man måste betrakta Cygnaeus i 1800-talets Finland. Samma gäller hans reaktioner till vad han såg och upplevde på sin studieresa 1858-1859.

Liberalismen kom inte till Finland österifrån tack vare Alexander II, lika litet som idén om att bilda folket genom att grunda folkskolor. Idéströmningen kom västerifrån. Tidigast nådde de liberala och demokratiska strömningarna Norge, där kommunal självstyrelse infördes 1837. Av samma orsak infördes folkskolan långt tidigare i de andra nordiska länderna än i vårt land. Norge fick skolplikt 1739 som genomfördes genom en lag 1827. Danmarks skollag med skolplikt stiftades 1814 och Sverige fick sin folkskolförordning 1842.

Det finns en tendens i vårt land att underskatta det faktum att förbindelserna till Sverige fortsatte intensivt även sedan Finland avskiljdes från Sverige och blev en del av Tsarrysland. Ända sedan 1840-talet arbetade anhängare till liberalismen i synnerhet i Sverige för att Finland skulle höra till samma krets. Det var i den kulturvärlden Finland ideologiskt hörde hemma. De livliga kontakterna mellan länderna hämtade en strid ström av information västerifrån. Då lagstiftningsarbetet kom igång tog man del av svenska lagberedningar och olika kommittéers arbeten gällande både världsliga och kyrkliga frågor. Strävan att öka den lokala självstyrelsen ingick i liberalismens idéer. Såväl kommunal- som kyrkolagen tog modell av den svenska. Folkbildningen var en central idé i liberalismen. Så länge Sverige och Finland var ett, var även folkundervisningen

tämligen lika på båda sidor om Bottniska viken. Det var ju fråga om den kyrkliga undervisningen och de flesta var "läskunniga" på var sin sida av Bottniska viken. Däremot var det ovanligt att hitta skrivkunniga bland allmogen. Situationen fortsatte ännu några tiotal år efter skilsmässan.

Även i Sverige fanns det tidiga reformivrare. Pedagogerna C. U. Broocman och andra kring de s.k. 1809 års män talade för en pestalozziansk folkbildning som ett sätt att återge Sverige dess självförtroende efter förlusten av sin stormaktsställning och Finland. Han hade studerat Pestalozzi vid L. H. F. Oliviers och E. G. A. Tillich's institut i Dessau, hos C. G. Salzmann i Schnepfenthal och hos Pestalozzi själv i Yverdon i början på 1800-talet. Broocman anses ha hämtat Pestalozzi's pedagogik till Sverige och vid sidan av Rudenschöld skapat den svenska folkskolan. Hans reseberättelse utkom 1807-1808 i två delar under titeln "Berättelse om Tysklands undervisningsverk ifrån dess äldsta intill närvarande tider". Han gjorde även en skiss över ett skolsystem, som inkluderade "den arbetande folkklassen". Snillekommittén 1825 fastslog emellertid att endast kyrkans religionsundervisning var en angelägenhet för hela samhället. G. A. Silverstolpe i adelsståndet krävde 1809 i franska revolutionens anda en allmän, från kyrkan skild medborgarskola, "Folkschola" för alla landets barn-, även för de fattigaste som ett viktigt steg mot demokratisering. Hans tankar var så radikala att han framtogs sin docentur och förvisades från Uppsala universitet. Kronprins Oscar arbetade kraftigt för folkskoltanken. I februari 1839 ingick i "Post- och Inrikes-tidningar" hans artikel under signaturen "-r". med titeln "Om folkskolor". Artikeln ingick i Borgå Tidning samma år. Han förordade en folkskola för alla barn. Förslaget var konkret utformat med ekonomiska beräkningar och organisation (Borgå Tidning 1839 nr 51-52, OIsling 1996, 16-19).

Bland allmogen hittar vi bl.a. A. Danielsson, bland prästerskapet Wallin. I andra samhällsklasser fanns även

aktörer, t.ex. L. J. Hierta och E. G. Geijer. Enligt M. Juva var Geijers inflytande stort i både högkyrkliga och pietistiska kretsar i Finland (Juva 1950, 184, 215 ff.). Hans tal och skrifter lästes flitigt även av andra grupper, och hans tankar och åsikter hade troligtvis stor betydelse för beslutsfattarna i vårt land. En annan författare, som lästes mycket i Finland, var den radikala samhällsdebattören C. J. L. Almqvist. Med stor sannolikhet gjorde Uno Cygnaeus bekantskap inte bara med Geijers tal och böcker utan också med andra författares i Sverige. Han tillhörde ju det bildade skiktet i vårt land. Detsamma gäller andra personer som var involverade i den bildningsdebatt, som föregick vår folkskolförordning. Samma debatt hade ju redan förts under flera decennier i Sverige (Juva 1950, 115-116, 159, Isling 1996, 16–19).

Tidningsdebatten under 1840-talet visar att den fick impulser från Sverige. Kronprins Oscars artikel i Borgå Tidning fick en fortsättning då följande årgång behandlade folkskolorna i Norge och reflexioner över vad Finland kunde lära sig av dem. Frågan är om vår folkskola överhuvudtaget hade kommit till stånd i medlet av 1800-talet utan impulserna västerifrån. Man kunde ju ha väntat sig att något hade gjorts för folkskolan även i den liberala ryska kejsarens övriga områden. Så blev det ju inte. Där fanns liberala pedagogiskt intresserade skolmän, men de saknade helt politiskt inflytande. Analfabetismen i kejsarriket var ca 80 % ännu i slutet på 1800-talet. De få liberala, progressiva skolmän, som fanns tillbringade till stor del sin tid i landsflykt (Grue-Sörensen, 1959, 172).

Att senaten gav Cygnaeus i uppgift att undersöka situationen i andra länder berodde mycket på existensen av ett kollektiv av likatänkande personer, som stödde honom och fortsatte att verka som bakgrundskrafter under hela processen. Kärnan i tankekollektivet var Waenerberg och Furuhjelm, starkt understödda av kejsarens gunstling, A. Armfelt och hans adjoint Stjernvall-Wallen, vilkas inflytande sträckte sig ända till maktens

centrum, d.v.s. till storfursten själv. Både V. Furuhjelm och G. M. Waenerberg var skandinaviskt orienterade. Hade inte Furuhjelm gett möjlighet för andra att framföra åsikter om domkapitlens konservativa förslag hade folkskolfrågan förpuppats för lång tid framåt. I sitt minnestal över Furuhjelm kallade Cygnaeus honom för "Folkskolans grundläggare" (Nurmi 1988, 79 – 83, Estlander 1929, 102- 103, Jussila m.fl. 2000, 67, 68).

Ännu på 1880- talet noterar U. Cygnaeus i ett brev till O. Salomon vilken betydelse intresset och stödet från Sverige hade för honom personligen. Om man inte i Sverige hade behandlat och bedömt hans verksamhet så positivt skulle man enligt Cygnaeus inte ens ha känt till hans existens i hemlandet. Att han uppmärksammades där, ledde till att man vidtog åtgärder i folkskolfrågan även i Finland. Han konstaterar vid samma tidpunkt att han gärna erkänner att man kommit längre i Sverige än i Finland såväl i folkskolfrågan som i slöjd (U. Cygnaeus brev till O. Salomon 23.12.1882. R.A.).

Att kunna läsa

Den viktigaste insikten Cygnaeus ägde om folkbildningen var läskunnighetens centrala roll. Den insikten delade han med Torsten Rudenschöld o.a. progressiva pedagoger i Finland och Sverige. Då folkskolan etablerades, blev man medveten om hur illa det var ställt. Generellt var läskunnigheten ungefär lika i båda länderna. Däremot avvek prästerskapets och allmogens uppfattning om vad som avsågs med läsning från progressiva folkbildares såsom Cygnaeus, Snellmans och andra likasinnades åsikt. Det var fråga om två skilda världsbilder. De flesta präster och isynnerhet allmogen avsåg med "Kirja", "Boken" en bok med religiöst innehåll. Läskunnighet innebar att lära sig innehållet i katekesen, psalmböcker och andaktsböcker. Texterna lästes högt och helst tillsammans i en stor grupp och

genomtragglades gång på gång. Katekesen var allmogens bibel och att lära sig den krävde inte ens läskunnighet i modern mening. Den var en förutsättning från såväl kyrkligt som statligt håll att man skulle inpränta den gammallutherska världsbilden i den obildade allmogens sinne.

En central faktor var att svenskan var bildningens och administrationens språk. En aktiv och extensiv lässtil anknöt till världslig litteratur och förekom endast bland bildade. Deras läsvanor visas t.ex. av att en fjärdedel av de svenska författarna C.J.L. Almqvists och Fredrika Bremers kritiker- och läsekrets fanns i Finland. Situationen beträffande läsförmågan var inte mycket bättre i Petersburg, där det fanns en stor finskspråkig befolkning. Orsaken var troligtvis densamma som i hemlandet. Detta uppmärksammades av Cygnaeus under hans inspektioner i skolorna. Cygnaeus efterträdare, lärare Karl Slöör öppnade en bokhandel i Petersburg i slutet på 1850- talet. Den blev olönsam och upphörde med verksamheten efter några år (Häggman 2008, 28 ff., 95).

Överhuvudtaget bör man observera vilken uppsjö av svenska tidningar, tidskrifter och böcker som lästes av finländska ståndspersoner på grund av brytningstiden mellan finskt och svenskt och de tidigare banden till Sverige. Då det uppstod en snabbt växande finskspråkig bildad klass tack vare de första finska läroverken på 1850- och 1860- talen och då blivande stormän lärde sig finska och bytte språk var svenska språkets roll som litteraturspråk för hela Finland utspelad. På 1880- talet då finska språket började utvecklas mot dagens finska började den läskunniga delen av den finskspråkiga bondebefolkningen i högre grad skaffa sig andra böcker än enbart religiösa. Den mest spridda boken bland dem var Kansanvalistus-Seuras Kalenteri, vars upplaga 1883 steg till 10 000 exemplar (Häggman 2008, 225, Bruhn 1923, 262).

Man kan inte ignorera dessa fakta då man behandlar utbildning och skolfrågor under 1800-talet i Finland. Det är svårt att senare

påvisa hur betydelsefulla personer påverkade varandras åsikter och tänkesätt i vardera riktningen, men att det skedde är väl axiomatiskt. Vi vet att Uno Cygnaeus hade livliga kontakter med vänner och bekanta i synnerhet i Sverige, men även i Norge och Danmark och man får anta att han analyserade sina intryck och erfarenheter. På 1800-talet levde de nordiska länderna i en traumatisk situation på grund av det politiska läget. Företrädare för den framflyttande folkbildningen både i Norge, Danmark och Finland tvingades att söka lösningar för att frigöra sig från politiska, språkliga och kulturella band. Den spirande nationella identiteten, som var en stark idé i tiden, var hotad. Finland var politiskt en del av Tsarryssland. Danskarna hade problem med Slesvig och Holstein. Norge hade tvingats in i en oönskad politisk union med Sverige. På grund av den starka nationalandan och det gemensamma språket var landet i andligt och kulturellt avseende ännu förenat med Danmark.

Uno Cygnaeus till Sverige via Åland

Då Cygnaeus begav sig på sin studieresa, åkte han först till Sverige. Studieresan i Finland varade knappt en månad, vilket han fick kritik för. Enligt Nurmi besökte han hellre prästgårdar och herrgårdar än bondehem och torpare. I Sverige uppehöll han sig i närmare två månader och i Danmark ett par veckor. Det finns mycket litet uppgifter om hans erfarenheter från dessa länder. En ytlig betraktelse ger en bild av att Cygnaeus praktiserade samma förfarande där som i hemlandet. Det finns ingen uttömmande beskrivning av vad han upplevde. Han ger endast kommentarer av allmän natur. I Stockholmstrakten vistades han tre veckor, varefter resan till Göteborg tog tre veckor. Med tanke på hur få skolor Cygnaeus besökte måste man dra slutsatsen att Cygnaeus ansåg att han liksom i Finland kunde göra sina konklusioner på basis av sina samtal och eventuellt utgående från materiel han fick med sig. Det är därför orsak att

se på situationen i Sverige vid tiden för Cygnaeus resa. (Nurmi 1988, 93).

Cygnaeus reste via Åland och besökte teologie dr von Knorring i Godby, som var centrum för bildningsväsendet på Åland. Cygnaeus ansåg kort och gott att dr von Knorrings skola var bra. Tack vare omfattande studieresor hade von Knorring breda och djupa kunskaper om tidens kulturella och pedagogiska strömningar ute i Europa. Von Knorring hade utarbetat ett omfattande skolprogram, som syftade till en allmän folkbildning för alla barn. Varje by skulle ha en småskola och en skola med en lärare för den högre undervisningen. Han ansåg att man hellre skulle bygga flera små skolor än en stor. Småskolor betydde liksom hos Rudenschöld motsatsen till ett fåtal stora enheter. I Godby var inträdeskravet att barnet kunde läsa innantill och ha kunskaper i katekesen. Von Knorrings folk-realskola hade över 70 elever 1854. Läroämnena var modersmålet, skrivning, räkning, religion, teckning, geografi, geometri, naturkunnighet "tillämpad till lanthushållning", bokföring och daglig slöjd. Eftermiddagstimmar kallades "slöjdskola". En ambulerande söndagsskola öppnades 1856 där föräldrarna fick lära sig hur de skulle undervisa sina barn. Det fanns även en ambulerande barnskola med nybörjarundervisning på programmet. Von Knorrings skolprogram hade mycket stora likheter med det som Cygnaeus stiftade bekantskap med ute i Europa. Folkskolan upprätthölls dels med statsmedel och dels med medel från Finska Hushållningssällskapet. Antagligen fick Uno Cygnaeus en hel del nyttigt tankegodt med sig från besöket i Godby, trots att han kanske inte utnyttjade von Knorrings idéer i lika hög grad som sagesmän på Åland uppgett (Colerus-Nordlund, 1989, 53-78).

En hurdan folkskola fick Uno Cygnaeus stifta bekantskap med under sitt Sverigebesök? Då gällde där ännu 1842 års stadga. Han bekantade sig med några folkskolor i Stockholm och seminariet med dess normalskola. Han besökte även slöjdskolan. I Uppsala uppehöll han sig tre dagar och gjorde ett besök i seminariet, som han fann lika dåligt som i Stockholm. Vidare såg han på folkskolan i Skövde och Örebro. I Örebro besökte han en lancesterskola och en landsbygdsskola, som inte var igång. Av läraren fick Cygnaeus höra under vilka dåliga omständigheter han måste undervisa. Hela situationen betecknade Cygnaeus som motbjudande. Cygnaeus inbjöds till landshövdingen, som ansåg att folkskollärarna var en fara för samhället emedan de spridde missnöje bland befolkningen. Halvbildningen och den usla lönen gjorde att lärarna var missnöjda. Enda möjligheten till bättring var enligt landshövdingen en högre bildningsnivå och bättre lön, men var hitta pengarna frågade han sig. På sin väg till Göteborg stannade Cygnaeus ännu vid skolorna i Fredriksberg och Haldängen (U. Cygnaeuksen kirjoitukset 1910, 8 - 121).

Då U. Cygnaeus reste söderut till Danmark stannade han upp i Göteborg, som var en betydande skolstad. Bredvid fattigskolan från 1817 på Stampen låg Haga skola invigd 1846, med 300 elever, som med hjälp av monitorer undervisades av en lärare. Då Rudenschöld fick i uppdrag att förbättra folkundervisningen undervisade han en tid på Haga-skolan med sin pestalozzianska metod. På hans initiativ tillsatte staden landets första kommunala skolstyrelse och grundade den första svenska småskolan. Cygnaeus sade sig vara nöjd med vad han såg i Göteborg. Stadens skoladministration fick beröm medan skolorna fick både ros och ris. Det positiva han såg ansåg han vara Rudenschölds och G .J. Meijerbergs förtjänst. Meijerberg verkade som länets folkskolinspektör. Cygnaeus hälsade även på i Meijerbergs skola. Cygnaeus karakteriserade hans sätt att undervisa som

“elementarskolemetodik”.

Det är belysande att 1839 års fattigvårdkommittés resonemang utgjorde motivering till förslaget om att inrätta folkskolan i Sverige. En stor mängd barn skulle på kort tid få möjlighet att gå i skola. Ekonomin spelade en stor roll då reformen skulle genomföras. Den korta tiden, fem år, för att genomföra den bar i sig fröet till misslyckandet. Enligt förordningen fanns det en normal- och en minikurs för svagt begåvade eller fattiga. Skolan stod under sträng kyrklig ledning i motsats till vad som blev fallet i Finland. Kyrkoherden var ordförande för den lokala skolstyrelsen. Varje församling skulle helst ha en fast folkskola med seminarieutbildade lärare. Seminarier skulle inrättas i Stockholm och stiftstäderna med statliga medel. Till en början var seminarierna ettåriga. Även de var underställda domkapitlet. Alla seminarier skulle ha en övningsskola. Inträdeskraven till seminariet i Jyväskylä påminde om de som tillämpades i Sverige. (Ludvigsson 1910, 1- 9, Lundgren 1909, 62-74, U. Cygnaeuksen kirjoitukset 1910, 120).

Beträffande undervisningen gällde det att hitta en acceptabel lösning. Magister P.R. Svensson fick 1817 i uppdrag att bekanta sig med växelundervisningen i England och även besöka Pestalozzi och se på hans verksamhet. Han ställde Pestalozzi främst, om man kunde skaffa tillräckligt många dugliga lärare. Han förordade växelundervisningen endast är för att den var billigast. Lösningen bidrog till att riksdagen tog ett positivt beslut. “Sällskapet för växelundervisningens befrämjande”, inrättade en normalskola med tillhörande seminarium 1830. Det övertogs senare av staten och blev Folkskolseminariet i Stockholm. I början av 1840-talet undervisades två tredjedelar av Sveriges 786 fasta skolor efter denna metod. Då även seminarierna använde samma metod blev den dominerande i landet. Sällskapet blev i praktiken en slags skolöverstyrelse för ett par decennier (Lundgren 1909, 62 ff.).

Starten för folkskolan lyckades bra, men 1850- talet blev ett

rent förfall på grund av resursbrist. Man vidtog sparåtgärder såsom att anta oexaminerade personer till lärare i mindre skolor. Fem år efter skolstadgans tillkomst var hälften av lärarna oexaminerade. Kurserna var minimala då skolorna ofta var ambulerande. På grund av hård kritik var behovet av diskussion om den skolpolitiska och pedagogiska situationen stort på 1850-talet. Reformvänliga och konservativa debatterade häftigt i tidningarna. Cygnaeus besök inföll således vid en olycklig tidpunkt. Å andra sidan fick han se vilket slags skola Finland inte var betjänt av. En av de ledande kritikerna var H. Ekendahl, föreståndare för seminariet i Strängnäs. Han utvärderade undervisningen i folkskolorna och intervjuade lärare, präster och föräldrar. Ekendahl utgav 1851 boken "Den nya folkskolan i Sverige" där han skarpt gick till rätta med reformen. Han ansåg att läsundervisningen kunde ske i hemmen såsom tidigare. Han berättar att han förhörde en flicka på 17 år, som gått fem terminer i folkskola och konfirmationsläst och som påstod att hon kunde allt som lärdes där. Då han ställde en fråga om dopet svarade hon: "Vattnet verkar det visserligen icke, utan orden som här stå: för Eder utgiven och utgjutet till syndelsernas förlåtelse, vilka ord jämte det lekamliga ätandet och drickandet äro det väsentliga i detta sakramente" o.s.v. Flickan hette Sofia Persdotter men stavade namnet "Såfiga Persdoster". Ekendahl skyllde på "villervallan" i lancasterskolan. Han pekade på grundproblemet i den nya folkskolan: de fåtaliga lärarna och det stora antalet barn. Uno Cygnaeus hade även läst hans bok och hänvisar till hans bok i sina brev. Man får anta att Cygnaeus drog de logiska slutsatserna av sin läsning (Landqvist 1942, 1-3).

Under den här tiden kom en rikssvenska greven Torsten Rudenschöld att göra en avgörande insats. Enligt Cygnaeus var Rudenschöld den största auktoriteten i folkskolfrågan i Norden (U. Cygnaeuksen kirjoitukset 1910, 530-531). Före Ekendahl hade Rudenschöld på 1840-talet i sina skrifter om ståndscirkulationen lagt fram ett folkskolprogram, som syftade

till att minska klyftorna mellan samhällsklasserna. Det baserade sig på hans erfarenheter i hans experimentskola på Läckö. Nackdelarna med de långa avstånden kunde minskas genom att man bygde rotesskolor, som kunde hjälpa hemmen med undervisningen i läsning, skrivning och räkning. Beträffande lärarna fick man i början pruta på kraven. Lösningen underlättade undervisningen i den egentliga folkskolan, då kunskapsnivån blev mer enhetlig. Ekendahl och andra pedagoger besökte Rudenschölds experimentskola och hans rykte spred sig. Rudenschöld skrev ett stort antal pedagogiska och skolpolitiska böcker. Regeringen köpte in hans bok "Svenska folkskolans praktiska ordnande" och spred den i 2 500 exemplar till alla skolstyrelser. Den sanktionerades härigenom av staten. Den innehöll "en skolplan", som i första hand gällde landsbygdens skola. Rudenschölds bok "Johdatus kansakoulun järjestämi- seen" gavs ut i finsk språkdräkt i Kuopio 1859 (Richardson 1998, 153; Nurmi 1988, 115).

Tack vare att Rudenschöld ledde utskottsarbetet i riksdagen kunde han förverkliga sina skolpolitiska idéer. Genom hans insatser 1856-1858 indelades folkskolväsendet i Sverige i tre huvudavdelningar: småskolan, den egentliga folkskolan och högre folkskolan. De tidigare "små skolorna" blev "småskolor", en lägre klass till skillnad från folkskolans högre klass. Eftersom kommunerna stod för största delen av kostnaderna kunde staten inte helt genomföra intentionerna genast. Många av småskolorna ersatte därför för en tid folkskolorna. I egenskap av riksskolinspektör kunde Rudenschöld diskutera såväl organisatoriska som didaktiska frågor med lärarna. Hans omdöme om folkskolorna i Stockholm var: "Överallt dåligt och förvänt". Han undervisade där en tid och bjöd in riksdagsmän från hela landet så att de kunde jämföra "min behandling och Lancasterordningen". Han ville särskilt att lärarna skulle använda pestalozziansk didaktik. I Göteborg fick han på 1850 talet i uppdrag att förbättra undervisningen i folkskolan. På hans

initiativ grundades landets första småskola i staden (Richardson 1998, 125 ff. Göteborg-Linnestaden 18/6 2010).

Enligt Rudenschöld måste barnen “övas till förstånd och eftertanke” genom att läsa och därefter redogöra för innehållet och genom huvudräkning (jfr. Cygnaeus). Han motsatte sig därför tanklös utantilläsning. Läsinläringen var ett intressant diskussionsämne då de två möttes. En ny analytisk-syntetisk läsmetod hade hämtats till Sverige från Tyskland i mitten av 1840-talet och ersatte senare lancasterskolans bokstaveringsmetod. Rudenschöld använde troligen inte den metoden. Kristiina Nappa använde metoden i den finska kyrkskolan i Petersburg. En annan princip, som Rudenschöld i likhet med Cygnaeus höll styvt på var idén om arbetsfostran. Hans karaktärsgrad liknade i mycket Pestalozzis och han har beskrivits som en mycket älskvärd person, generös och ridderlig, mycket anspråkslös och blid och överdrivet självkritisk. Trots sin adelsbakgrund ville han framstå som “den enkla skolläraren”. Rudenschölds skolprogram motarbetades kraftigt av den redan etablerade, “nya folkskolans”, d.v.s. växelundervisningsskolans representanter (Richardsson 1998, 94-97, 165, Nurmi 1988, 47, Åström 1931, 30 -31), Karlsson & Palmgren 2006, 119)

Cygnaeus avsåg att besöka Rudenschöld på Läckö, men emedan han begett sig till Uppsala reste Cygnaeus dit istället. Det är naturligt att samtalen mellan dem blev inträngande. Båda hade samma sociala patos och samma mentalitet då det gällde folkbildningen. I de flesta frågor var de av samma åsikt. Enda skillnaden var att Cygnaeus betonade vikten av kvinnofostran. Genom samtalen stärktes båda i sina uppfattningar. Det gällde även olika didaktiska frågeställningar, vilket är naturligt då de låg förankrade hos samma lärofäder d.v.s. Pestalozzi, Diesterweg och Fröbel. Dessa tre giganter pedagogiska tankevärld, råd och didaktiska anvisningar spreds effektivt även i Norden bl.a. via Diesterwegs “Wegweiser zur Bildung für Deutsche Lehrer”, som utkom i början på 1850-talet. Uno Cygnaeus hade även en

avvikande åsikt om småskolorna. Han ansåg att småskolor endast behövdes som en nödlösning för hemlösa barn eller för hem som misskötte sina barns uppfostran. Cygnaeus idé visade sig vara orealistisk. De flesta insåg att det behövdes någon form av förberedande skola före folkskolan. Blickarna vändes mot Sverige. Y.S. Yrjö-Koskinen hänvisade till förhållandena där och bl.a. A.E. Granfelt organiserade ett ambulerande skolsystem enligt svensk modell (Ottelin 1923, 149, Uno Cygnaeuksen kirjoitukset 1910, 115 - 116).

Rudenschöld lyckades få anslag för folkskolinspektörer 1861 och ett inspektionssystem infördes. Riksdagen avsåg att uppgiften skulle skötas av seminarieföreståndarna, men verksamheten blev mest en bisyssla för andra. Man tillsatte 20 folkskole-inspektörer varav endast en var enbart inspektör. Av de övriga var 8 präster, 2 seminarielärare, 6 läroverkslärare, 1 konsistorienotarie, 1 militär och 1 folkskollärare. Deras uppgifter var mer detaljerade än de tidigare föreskrifterna som domkapitlen utfärdade. Den statliga inspektionen baserade sig troligen på den kyrkliga inspektionstraditionen och innehöll instruktioner om hur inspektionen skulle utföras och vilka formulär som skulle användas.

Även i Finland blev den kyrkliga traditionen bas för den statliga inspektionsverksamheten. Hösten 1873 konstaterade U. Cygnaeus att endast hälften av folkskollärarna i Finland hade genomgått seminarium, varför det var nödvändigt att följa det svenska exemplet med deltidsanställda folkskolinspektörer. Syslan sköttes av församlingspräster och sägs ha minskat klerikalernas kritik gentemot folkskolan. Det är inte osannolikt att Cygnaeus delvis tog modell av Sverige, som han eventuellt kompletterade utgående från tyska förebilder (Nurmi 1988, 174, SLT 1903)

Rudenschöld insåg tidigt behovet av social rörlighet. Han var realist och klarsynt då det gällde att analysera samhället omkring sig och insåg att det skulle krävas lång tid att förverkliga

folkskolan. Den fortsatta utvecklingen påskyndades av införandet av tvåkammarriksdagen och allmän rösträtt 1865. Härvidlag hade Uno Cygnaeus det bättre förspänt. I hans hemland var beslutsgången mindre snårig än i Sverige, där alla nya förslag skulle vägas och mätas och därefter genomgå en lång demokratisk beslutsprocess.

I en levnadsteckning över Rudenschöld heter det bland annat: "Ja, genom den kraftiga handräckning han gifvit Cygnaeus har han blivit även Finlands välgörare" (Svensk Lärartidning 1898.) Vad manne avses? Var det fråga om Cygnaeus önskan om skriftlig bekräftelse av Rudenschöld om att man valt rätt person att planera folkskolan i Finland? Eller var det fråga om de artiklar i skolfrågor som Rudenschöld skrev bl.a. i Aftonbladet för att stöda Cygnaeus? Var det rent av Rudenschölds skolplan? Cygnaeus medgav aldrig offentligt att han lärde sig något av Rudenschöld. Ett brev till hustrun från Petersburg 1857 ger en annan bild: "Tanken på Rudenschöld och Läckö spökar dag och natt för mig. Det förefaller mig ofta som vore det dit Herren ännu skulle styra våra steg" (U. Cygnaeus brev till Axianne 15.6.1857/R.A). Kanske Cygnaeus omedvetet förringade de idéer han fick i Sverige. Där fanns trots allt förebilder både då det gällde förvaltning och kontrollmyndigheter, t.ex. överinspektören, skoldirektionerna och den lokala inspektionen.

Uno Cygnaeus var angelägen att träffa Geijers efterträdare på den lärostolen i historia i Uppsala, F.F. Carlson. Han blev ecklesiastikminister 1863 och var en utmärkt författare av lagar och cirkulär. Han påverkade det svenska undervisningsväsendet mycket under sin tid som statsråd. Av hävd var statsförvaltningens, administrationens och rättsväsendets språk till sin uppbyggnad detsamma i Sverige och Finland. Det gällde såväl stat som kyrka. Man får därför förmoda att Cygnaeus drog nytta av Carlsons ingående kännedom om administrativa frågor. Hans spontana intresse för folkskolan resulterade i krav på färre seminarier och skärpta inträdesfordringar. Han gav folkskolan

en grundläggande och detaljerad organisation. Växelundervisningen avskaffades och elever som inte undervisades muntligt skulle ha tysta övningar såsom skrivning, läsning och teckning. Carlson sammankallade även några gånger till folkskolinspektörsmöten. Som sammanfattning kan man säga att Carlson stadgade folkskolan och påskyndade dess utveckling (Landqvist 1942, 16-20).

En annan person som Cygnaeus ville träffa var P. A. Siljeström, en banbrytare inom skolplanering. Han var fysiker, lärare och riksdagspolitiker, rektor för Nya Elementarskolan och studierektor för Högre Lärarinneseminariet. Han önskade se folkskolan som en kommunal bottenskola som skulle underlyda kommunalstämmorna och landstingen. Seminarierna skulle ha egna styrelser. Han var en av de starkaste kritikerna av lancastermetoden och utgav 1859 en läsebok, som byggde på ordbildmetoden, som slog igenom först på 1860-talet i Sverige. Siljeström gjorde studieresor till England och U.S.A. för att undersöka skolor och bibliotek. I sin bok "Resa till Amerika" I 1852, II 1854 skildrar han som den första i europeisk litteratur det amerikanska skolväsendet. Det svenska skolväsendet påverkades av Förenta Staternas skolväsende genom honom. Han fäste sig särskilt vid skolornas utrustning med sina lekplatser, ventilation och uppvärmning samt stolar och pulpeter med bokfack. Hemkommen började han agitera för mer hygieniska skolhus. Siljeströms skrift 1856 med titeln "Bidrag till skolarkitekturen" innehöll ritningar för skolhus liksom skriften "Inledning till skolarkitekturen". Han ansåg att skolhuset i sig hade en uppfostrande betydelse. Skolans placering var viktig. Platsen skulle vara central så att den gav anseende hos barn och vuxna. Skolhuset skulle ge upplevelsen av något ljusst, glatt och tilldragande. Fönstren skulle vara höga och ljusa, luftkuben skulle vara tillräcklig, det skulle finnas tillräckligt med undervisningsmaterial etc. Skolan skulle ha ett tvättrum med rent vatten och handdukar så att eleverna vid behov kunde tvätta

sig. Siljeström ansåg att goda vanor var mer värda än många läxor. Riksdagen biföll en motion om normalritningar för folkskolbyggnader 1862. Siljeström var även en banbrytare utanför Norden då det gällde att uppmärksam skolplanering och estetiska synpunkter i pedagogiska frågor. Katarinaskolan på Söder, Stockholms vackraste skolhus enligt Cygnaeus, hade inretts av Siljeström. Där fick Cygnaeus konkret bekanta sig med det allra senaste i fråga om utrustning för klassrum. Den skarpsynte Cygnaeus registrerade noggrant vad han såg, vilket visas av hans brev hem. Siljeström gav honom rådet att även besöka England och Skottland (Landqvist 1942, 10 – 15, U. Cygnaeuksen kirjoitukset 1910, 113-123, Karlsson & Palmgren 2006, 11).

I sina brev hem nämner Cygnaeus att han besökte slöjdskolor (U. Cygnaeuksen kirjoitukset 1910, 13). Slöjden var Cygnaeus skötebarn. Han var först i världen att införa obligatorisk slöjdundervisning i folkskolan. Då ämnet ansluter sig till principen om arbetets betydelse för fostran, är det skäl att även beröra brevväxlingen mellan Otto Salomon och Uno Cygnaeus. I Finland fanns det sparsamt med slöjdskolor som motsvarade de svenska. I Sverige grundades slöjdskolor för dem som avslutat folkskolan antingen i skilda byggnader eller i anslutning till folkskolan. De kunde vara mer oavhängig av kyrkan och där undervisades även i många andra ämnen. Undervisningen försiggick på eftermiddagen då den läropliktiga undervisningen avslutats för dagen.

Cygnaeus höll före att han var först i Nordenom att ha uppfattat slöjden i folkskolan som ett formellt bildande läroämne. Då han upptäckte att det inte väckte tillräcklig uppmärksamhet varken i hemlandet eller i det övriga Norden tog han upp frågan med föreståndaren för Nääs, slöjdskola utanför Göteborg, O. Salomon. Hans självmedvetenhet och en del andra drag i hans karaktär och lynne ledde till att innehållet i breven fick en biton av överlägsenhet. Hans egenkärlek förstärktes om han kände sig

smickrad, vilket kanske blev följden av Salomons artiga lovord i svarsbrev. Tonen i Cygnaeus brev blev eventuellt för mycket för Salomon eftersom det uppstod årslånga uppehåll mellan breven. Salomon antyder t.o.m. att han inte längre kände sig välkommen till Finland (Åström 1951, 28-29, O. Salomons brev till U. Cygnaeus 2.12.1885.R.A.).

Cygnaeus skrev att slöjden i Sverige inte uppfattades som ett formellt bildningsmedel. Ett annat ämne, som han regelbundet återkom till var att slöjdskola och folkskola inte var synonyma. Innehållet i Cygnaeus brev till Salomon svällde småningom ut till att förklarade även hans egna insatser vid folkskolans tillkomst och sina motståndares försök att svärta ner hans rykte. I flera brev beskrev han sitt förhållande till Pestalozzis och Frøbels tankar och sin egen pedagogiska utveckling både allmänt och i ämnet slöjd. Cygnaeus låter förstå att han inte ville uppträda offentligt, varför han själv inte ville göra mera reklam för sina idéer. Att han utnyttjade Salomon för sina känsloutbrott kan tolkas så att brevväxlingen blev en kanal, som gjorde det möjligt att ge utlopp för de känslor av missmod och bitterhet han ännu kände på grund av de åsiktsbrytningar i folkskolfrågan som han genomlidit i sitt hemland. Småningom blev Cygnaeus mjukare i sin kritik och konstaterar att korrespondenterne sist och slutligen hade nästan samma åsikt. Det märkliga är att Cygnaeus här understryker vilken betydelse hans kontakter med Sverige haft för honom, vilket han inte tillstod i några offentliga sammanhang (U. Cygnaeus brev till o. Salomon 22.12.1879, 7.3.1882, aug. 1882, 28.9.1882, 11.11.1882, 23.12.1882, 2.10.1885, 1.1.1887. R.A., Salo 1940, 17-35).

Cygnaeus överlät åt den enskilda läraren att ordna slöjdundervisningen. Ett detaljerat metodiskt program upprättades i Finland först 1886. Salomon arbetade för att skapa en fungerande didaktik i ämnet. Slöjdseminariet i Nääs blev världsberömt. Salomon anses ha skapat grunderna för en slöjddidaktik, som sedan följdes i hela världen. Nääs-metoden

underlättade i hög grad ämnets införande i skolorna. Han ville inte till en början göra slöjden obligatoriskt. Cygnaeus däremot insåg tidigt att slöjden måste göras obligatoriskt och att undervisningen måste ges av skolans egna lärare för att den skulle bli ett jämlikt och formellt bildande läroämne. Liksom Cygnaeus avsåg inte Salomon att främja yrkesskickligheten via skolslöjden. Det färdiga arbetet skulle betraktas med uppfostrarens ögon, inte med konstnärens eller hantverkarens.

Cygnaeus attityd till slöjdkurserna på Nääs var ändå negativ. Slöjden där var enligt honom alltför yster, nästan pojkkaktig. Salomon bad emellertid att få kvinnliga lärare från Finland för att undervisa flickor på Nääs, vilket storligen smickrade Cygnaeus. Då han på skolöverstyrelsen planerade att ge ut slöjdmodeller meddelade han att de skulle basera sig på Salomons artiklar. Han var även stolt över vad man åstadkommit i folkskoleseminarierna och folkskolorna i Finland. Resultaten förevisades vid utställningar bl.a. i Stockholm 1866, Örebro 1868 och Kristiania 1870.

Cygnaeus var inte någon pedagogisk författare. Salomon däremot drev flitigt propaganda för sina idéer. Han byggde upp ett kontaktnät praktiskt taget över hela världen. Genom att hans idéer, skrifter och föredrag översattes till många språk fick de internationell spridning. En av hans skrifter utkom även på finska 1887 med titeln "Käsityö kasvatuksen välikappaleena". Under 1880 och 1890-talet reste Salomon till ett otal länder i Europa och besökte skolor och höll föredrag om Nääs-metoden. Han besökte Finland 1877. Tack vare att Cygnaeus omnämndes i Salomons skrifter spreds även hans namn ut över världen.

I likhet med Cygnaeus drevs Salomon av ett religiöst och ideellt patos. Då det gällde inflytandet från Cygnaeus hävdade och Salomon "att vi här i Sverige stå på egen grund och att slöjdskolan i sin nuvarande utvecklingsform är en fullkomligt nationell skapelse". Kanske orsaken till Salomons och Cygnaeus dispyter delvis berodde på något slags begreppsförvirring,

vilket ju Salomon ansåg (Blomqvist 2010, 8-20, U. Cygnaeus brev till O. Salomon 29.9.1881 o. 2.10.1885. R.A., O. Salomons brev till U. Cygnaeus 16.4.1880. R.A.).

Före sin avresa till Hamburg stannade Cygnaeus upp i Köpenhamn och Danmark i två veckor. Ända fram till 1800-talet bedrevs folkundervisningen i Danmark på samma sätt som i Sverige. Tack vare kungarna Fredrik IV och Kristian VI fick Danmark, inspirerat och pietistiska väckelserörelser, en förordning om skoltvång 1739. Efter 25 års kommissionsarbete stiftades en skollag 1814, som innebar skolplikt. Växelundervisningen infördes i folkskolan med mycket större konsekvens än i Sverige. Av landets 2460 skolor undervisades 2110 enligt den metoden 1833 (Gyldendals encyklopedi).

Genom lagar 1849 och 1855 fick föräldrarna rätt att grunda "friskolor". Formellt innebar det att skolplikten upphävdes och ersattes av undervisningsplikt. Enligt en lag 1864 kunde lärarna själva anställa examen i sin friskola. Cygnaeus nämner egendomligt nog ingenting om friskolorna. I Köpenhamn träffade Cygnaeus både överdirektören för skolväsendet D. G. Monrad och Köpenhamns skoldirektör V. A. Borgen. Cygnaeus ansåg att Borgen "något djupare" bekantat sig med den tyska pedagogiken. Av honom fick Cygnaeus alla förordningar som gällde folkskolan i Danmark. Cygnaeus tyckte att folkskolan stod på en hög nivå men att klasserna var för stora. Gemensam skola för flickor och pojkar var inte heller bra. Däremot ansåg han att nivån på lärarutbildningen och undervisningen var mycket bättre än i Sverige. I Köpenhamn utnyttjades t.o.m. samma läsinlärningsmetod som Cygnaeus själv förespråkade. skoladministrationen fick erkännande trots att kyrkan hade relativt stort inflytande och i viss mån liknade den svenska (Lundgren 1009, 99-114, Kålund-Jørgensen 2010, Grue-Sörensen 1959, 70-81, 150, U. Cygnaeus brev till Axianne 11.1.1859. R.A.).

Då man anlägger en helhetssyn på folkskolfrågan vid mitten av 1800-talet och beaktar utvecklingen i Norden var Uno Cygnaeus kanske för sträng i sin kritik av folkskolans dåvarande utvecklingsfas i Sverige. Visserligen yttrade både Siljeström och Rudenschöld att Cygnaeus inte hade något att lära i Sverige, vilket även Cygnaeus många gånger framhöll. Men - det är även viktigt att beakta olikheter i mentalitet i Finland och Sverige. Rudenschöld uttalande kan tolkas som en artighetsfras. Han var ju anspråkslös och självutplånande ödmjuk till sin natur. Cygnaeus fick uppleva liknande motigheter då folkskolan i Finland genomfördes. Det är sannolikt att Cygnaeus åtminstone samlade nyttiga erfarenheter av både reformarbetet och skoldiskussionerna, som var brännande aktuella vid tiden för hans besök. Siljeströms yttrande är lätt att förstå med tanke på hans ingående kännedom om skolförhållandena i Europa och Amerika. Redan före resan sade sig Cygnaeus vara övertygad om att Sveriges folkskola var bristfällig. Orsakerna var uppenbara: kyrkans starka ställning, brist på penningmedel, den orealistiska tidtabellen, lärar-utbildningen och växelundervisningen, som utnyttjades av ekonomiska skäl. Egendomligt nog ansåg Cygnaeus att man inte i Sverige kände till tyskarnas framsteg i pedagogiska frågor trots att svenska pedagoger gjorde talrika resor till Tyskland. Cygnaeus var ingalunda ensam i sin kritik av den svenska folkskolan baserad på 1842 års folkskolstadga, utan han föll in i den kör av missnöje, som i Sverige krävde förändringar. Det gjordes t.o.m. i den svenska riksdagen försök att upphäva folkskolstadgan. Uno Cygnaeus kunde alltså inte ta modell av Sverige, som en del av hans antagonister önskade. Systemet hade i praktiken kollapsat. Genom försök och misstag ville man komma till klarhet om den slutliga modellen. Det var en skolreform i vardande som Cygnaeus fick bekanta sig med.

Trots allt kunde han undvika misstagen i Sverige, vilket han även själv framhöll. Även efter sin resa följde han med vad som skedde på utbildningens område i Norden och kunde utnyttja erfarenheterna därifrån. För övrigt kan man konstatera, att följderna av Cygnaeus motsatta förhållningssätt, dvs. att skynda långsamt även hade sina negativa sidor. I Sverige gick 65 % av barnen i skolåldern i skola 1859. I Finland fanns det 20 år efter folkskolförordningens tillkomst 100 landskommuner, som saknade folkskola. De flesta folkskolorna i Finland grundades först efter 1898. Läsåret 1900-1901 gick endast 34 % av landsbygdens barn i skolåldern i folkskola. Då läroplikten trädde i kraft 1921 var siffran 68 % (Etsuo 2008, 146, Kansakoulu, Wikipedia). Å andra sidan var målet och hur man skulle gå tillväga för att nå det från början klart utstakat.

Då Uno Cygnaeus lämnade Köpenhamn, där han uppehållit sig två veckor, hade han redan en mängd kunskaper och erfarenheter från sina uppehåll i Sverige och Danmark. Det är anmärkningsvärt att han på sin hemresa ännu en gång sökte upp Torsten Rudenschöld. Det visar vilket nära själsfrände han var till honom. Hos Rudenschöld hade han fått gensvar på sina pedagogiska tankar, som säkert stärkte hans tro på att han själv var på rätt väg .

Det är troligt att Uno Cygnaeus redan före sin studieresa hade en vision om Finlands kommande folkskola. För Cygnaeus gick resan främst ut på att hitta en lämplig organisation för folkskolan. Pliktskyldigast besökte han sina grannar i väster för att tillfredsställa sina kritiker i sitt hemland, som krävde att han skulle ta modell av Sverige. Men han förstod att han måste gå en annan väg. Framför allt var tvång uteslutet. Hellre fick genomförandet av reformen ta tid. Tack vare sin förmåga att integrera lärdomarna från utlandet i sin egen vision och genom sin oerhörda arbetskapacitet var han rätt person att utföra uppgiften. Trots allt kom Uno Cygnaeus även i fortsättningen och under hela sin livstid att uppehålla kontakterna till sina

grannar i väster och hålla sig underrättad om den skolpolitiska och pedagogiska utvecklingen i de nordiska länderna och isynnerhet i Sverige.

Källor

Blomqvist, L. 2008: En idéhistorisk undersökning av Nässystemet. Högskolan i Halmstad.

Borgå Tidning 1839 nr 51-52.

Bruhn, K. 1923: Skönlitteraturen. Ingår i Det Svenska Finland. Holger Schildts aktiebolag. Helsingfors.

Broady, D. 1992: Bildningsfrågan, manus i Ord & Bild nr 1 1992.

Cederlöf, J. 1966: Om lärarutbildningen från Cygnaeus tid till våra dagar. Finlands folkskola 100 år. SFV.

Colérus – Nordlund, S. 1989: Frans - Petter von Knorring – utvecklare av Ålands skolväsen. Skolhistoriskt arkiv. Helsingfors..

Etsu, T. 5.8.2010: BI. PO.82.01. Bidrag till Sveriges officiella statistik. P. Undervisningsväsendet. <http://webcache.googleusercontent.com>.

Estlander, B. 1929: Elva årtionden. Ur Finlands historia I 1808- 1878. Helsingfors. Söderström.

Florin, Ch. 2010: Från folkskola till grundskola 1842-1962. (<http://www.lararnashistoria historia>).

Grue K. – O. Sörensen 1959: Opdragelsens historie III. Gyldendals pädagogiske bibliotek. Köpenhamn.

Gyldendals encyklopedi: Den store danske åpne encyklopedi .Göteborg-Linnestaden 18/6 2010 : <http://www10.goteborg.se/linnestaden>.

Häggman, K. 2008: Paras tavara maailmassa. Suomalainen kustannustoiminta 1800 – luvulta 2000 – luvulle. Otava. Helsinki.

Isling, Åke 1996: Pedagogiska förgrundsfigurer. Årsböcker i svensk undervisningshistoria. Jubileumsskriften 1996.

Jossfolk, K- G: 2001: Bildning för alla. Skolhistoriskt arkiv nr 27. Svenska skolhistoriska föreningen i Finland. Helsingfors.

Jussila, O. m.fl. 2000: Finlands politiska historia 1809 – 1999. Schildts. Helsingfors.

Juva, M. 1950: Suomen sivistyneistö uskonnollisen vapaa- mielisyyden murroksessa 1848 – 1869,. Helsingin yliopisto Kansakoulu 15/8 2010/Wikipedia.

Karlsson & Palmgren 2006: Metodval vid läs- och skrivinläring i skolår 1. Göteborgs universitet.

Kålund, F.C. –Jørgensen 2010: Grundlovens skoleparagraf, dens tilblivelse og dens skolehistoriske placering. Historisk Tidsskrift, Bind 11, række, 4(1953-1956) 1.

Landqvist, J. 1942: Svenska folkskolans märkesmän. Gleerups.

Ludvigsson, D. 2010: Debatten om utbildningen,ca 1830-1850: (2008 www.histlu.se/historikmöte 1850:(2008)

Lundgren, Fr. 1909: Bilder ur pedagogikens historia II C. Nordstedt& Söner. Stockholm.

SLT. Svensk Lärartidning. 22:a årg. 1903.

Lundgren, U. P. 2002: Studies in Educational Policy and Educational Philosophy. Läsrums, Artikel 2002:3.

Nurmi, V. 1988. Uno Cygnaeus. Suomalainen koulumies ja kasvattaja. Kouluhallitus. Valtion painatuskeskus. Helsinki.

Ottelin, A. K. 1923: Folkskolan. Ingår i Det svenska Finland. Holger Schildts aktiebolag. Helsingfors.

Richardson, G. 1998: Torsten Rudenschöld. Samhällskritiker och skolreformator. Stockholm. Carlssons förlag.

Salo, A. 1940: Uno Cygnaeus Otto Salomonin aatteellisena herättäjänä ja opastajana. (Kasvatus ja koulu 1940 s. 17 -35).

SOU 1997: Jord för växande. Kommittébetänkande 1997: 21. Stockholm.

Uno Cygnaeuksen kirjoitukset Suomen kansakoulun perustamisesta ja järjestämisestä. Helsinki 1910. Kansanvalistusseura.

Åström, S.- E. 1951: Torsten Rudenschöld och Uno Cygnaeus. Historisk Tidskrift för Finland. Helsingfors.

Litteratur

Cavonius G. 1966: Folkskolförordningens förhistoria. Ingår i Finlands folkskola 100 år. 1866-1966. Finlands Svenska Folkskolläraryrkeförbund och Svenska Folkskolans Vänner. Helsingfors.

Cygnaeus, U. Reseberättelse, Hfrs 1860 - Nationalbibliotekets digitala samlingar. Historiska biblioteket.

Diesterweg, A. 1850: Wegweiser zur Bildung für Deutsche Lehrer. Erster Band. Druck und Verlag. von O. D. Becker. Essen.

Diesterweg, A. 1850: Wegweiser zur Bildung für Deutsche Lehrer. Zweiter Band. Druck und Verlag von O. D. Becker. Essen.

Folkskolförordningen 1966. Författningssamling N:0 12.

Jussila O.-Hentilä S.-Nevakivi J. 2000: Finlands politiska historia 1809-1999. Helsingfors. Schildts.

Laamanen, H 2000: Kenen koulu sen kansa. Lehdistökeskustelu kansakoulun muodosta ja sisällöstä kansakoluasetuksesta piirijakoasetukseen 1866–1898. Suomen kouluhistoriallinen seuran julkaisuja .

Leinberg, K-G 1887: Folkskoleidéns utveckling i Finland från nittonde århundradets början till 1866. Finska Litteratursällskapetets tryckeri. Helsingfors.

Leinberg, K-G 1887: Odert Henrik Gripenberg, en Pestalozzi lärjunge. Minnesteckning. I-VII. Ingår i Tidskrift utgifven Pedagogiska föreningen i Finland XXIV. 1887. Helsingfors.

Richardson, G. 1981: Svensk utbildningshistoria. Lund.
Studentlitteratur.

Åström, S.E. 1951: Torsten Rudenschöld och Uno Cygnaeus.
Historisk tidskrift för Finland. Helsingfors.